

CHAPTER «NATIONAL SECURITY»

EVOLUTION OF ANTI-CORRUPTION POLICY: HISTORICAL ASPECTS AND THEORETICAL PRINCIPLES OF FORMING A MECHANISM FOR ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

ЕВОЛЮЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Katerina Naumchuk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-562-4-20>

Abstract. The presented material explores the evolution of scientific views on the causes of the spread of corruption and the development of anti-corruption policy. The study is based on the causes of the spread of corruption in public relations. The features of the manifestation of corruption in the ancient world were outlined, which indicate that corruption is a complex social phenomenon that is rooted in all management systems and various spheres of economic relations. It is precisely because of its belonging to all spheres of public administration and the emergence of a state institution that the expediency of studying the evolution of anti-corruption policy is an integral part of modern public administration. *The purpose* analyze the evolution of scientific views on the causes of the spread of corruption and the development of anti-corruption policy, to explore the historical aspects of its formation, to outline the features of the manifestation of corruption in the ancient world and its impact on social and economic relations. On this basis, to substantiate the theoretical principles of the formation of

¹ PhD in Public Management and Administration,
Associate Professor of the Department of National Security,
Public Management and Administration,
Zhytomyr Polytechnic State University, Ukraine

an effective mechanism of anti-corruption policy as an integral element of modern public administration and ensuring the economic security of the state. The research *methodology* is based on the use of a complex of general scientific and special methods that provide a systematic approach to the analysis of the evolution of anti-corruption policy and the mechanisms of its formation. The main research methods are: the historical-genetic method, which is used to trace the historical origins of corruption, analyze its manifestations in different historical periods and the impact on the development of public administration; the comparative-legal method, which was used to analyze the features of anti-corruption policy in different countries and legal systems, which allows identifying effective mechanisms for combating corruption; the systemic method, which allows considering corruption as a complex social phenomenon that permeates all spheres of public administration and economic relations, as well as to determine the place of anti-corruption policy in the system of ensuring the economic security of the state; doctrinal analysis, which is aimed at studying scientific approaches to determining the essence of corruption and ways to overcome it, as well as analyzing regulatory legal acts that regulate anti-corruption activities. *Results*. The main historical stages of the development of anti-corruption policy were identified, the evolution of scientific views on the causes of the spread of corruption and its impact on public relations was analyzed. The key socio-economic, political and legal factors that contributed to the formation of corruption practices in public administration systems were identified. The peculiarities of the manifestation of corruption in different historical periods and its connection with the economic security of the state were identified. *Practical implications* lies in the possibility of using its results to improve anti-corruption policy mechanisms, increase the efficiency of public administration and ensure the economic security of Ukraine. *Value/originality* consists in a comprehensive approach to studying the evolution of anti-corruption policy through a combination of historical aspects and theoretical foundations of the formation of a mechanism for ensuring the economic security of the state. The scientific novelty of the study is based on the analysis of corruption as a multidimensional social phenomenon that has existed in various forms since the times of ancient civilizations and continues to influence modern management processes. The use of an interdisciplinary approach that combines legal, economic and

management research methods allows us to identify the root causes of the spread of corruption and propose new approaches to overcoming it in the context of modern challenges. The study also emphasizes the formation of anti-corruption strategies that take into account historical lessons and modern trends, which contributes to increasing the efficiency of public administration and ensuring the economic security of Ukraine.

1. Вступ

В сучасному світі не лише для України але й для усього суспільства проблема формування та реалізації антикорупційної політики є одна з найактуальніших. Це зумовлено масштабами корупції, оскільки темпи поширення та способи становлять реальну загрозу економічній, політичній та національній безпеці та становлять реальні загрози демократичного розвитку. Без подолання корупції як системи суспільних відносин Україна не зможе забезпечити безпеку своїх громадян, досягти високого рівня життя, побудувати ефективну економіку та правову демократичну державу, захистити свій суверенітет і стати конкурентоспроможною серед розвинутих країн світу. Враховуючи європейський курс України та зобов'язання перед Радою Європи, існує нагальна потреба у створенні дієвих механізмів запобігання і протидії корупції, а також в адаптації та впровадженні зарубіжного досвіду боротьби з цим соціальним явищем. Зокрема, це стосується політичних, правових, інституційних та організаційних механізмів подолання корупції, які довели свою ефективність у інших країнах.

Незважаючи на значний обсяг наукових досліджень щодо сутності корупції, її поширення та походження вона все ж залишається однією з найбільших загроз для стабільності та розвитку держави, адже саме еволюція розвитку та теоретичні особливості формування антикорупційної політики залишались поза увагою дослідників. Дослідники заходу, які займалися вивченням явища корупції, були: Абрамова Р., Абдрасілов Б., Джонстон М., Роуз-Аккерман С. та інші. До вітчизняних дослідників які займалися питанням впровадження антикорупційної реформи та реалізації антикорупційної політики в Україні слід віднести таких науковців, як Антонов А., Береза О., Бусол О., Васильєва О., Волошенко А., Івасенко С., Нонік В., Трепак В., Тучак Р., та ін. Втім, незважаючи на значний науковий інтерес до обраної про-

блеми, на превеликий жаль, Україна залишається країною з досить високим проявом корупції, що зумовлено малоефективними механізмами руйнування корупційних схем. Її прояви продовжують проявлятися в різних сферах економічних, політичних і соціальних відносин, що суттєво послаблює інститути державної влади та ставить під загрозу економічну безпеку національного рівня і без зовнішнього агресора. Усе це зумовило необхідність дослідження еволюції антикорупційної політики з пошуком її історичних витоків.

2. Етимологія корупції та розвитку антикорупційної політики

Корупція як соціальне явище має глибокі історичні корені і не є надбанням сучасності. Вона виникла разом із першими державами як наслідок особливостей соціальних відносин та управління ресурсами. Протягом століть корупція залишалася супутником державних інститутів, адаптуючись до різних політичних устроїв і рівнів економічного розвитку. Сьогодні корупція є глобальною проблемою, характерною для всіх країн світу. Вона не обмежується лише економічними втратами, а також підриває основи державності, створює загрозу для демократичних принципів, руйнує довіру громадян до влади і негативно впливає на міжнародний імідж держав. Незважаючи на те, що це явище має універсальний характер, його прояви та масштаби різняться залежно від специфіки кожної країни.

Корупція є невід’ємною частиною соціальних відносин, що існують у людському суспільстві з моменту його становлення. Вона виникає як результат взаємодії різних інтересів у державному управлінні, економічній діяльності та інших сферах життя, де існують можливості для зловживання владою або ресурсами. Розвиток корупції свідчить про її соціальну приналежність і тісно пов’язаний із соціально-економічними умовами, які формуються в суспільстві. Вона стає потужним стримуючим фактором, що значно сповільнює соціальні, економічні та політичні трансформації, а також заважає досягненню сталого розвитку, впровадженню європейських стандартів життя та виходу на провідні позиції на міжнародній арені. Корупційні прояви є антагоністичними до принципів правової та демократичної держави, унеможливають реалізацію пріоритету прав людини і громадянина, наносять шкоду духовним основам суспільства, поглиблюють ідеологічну кризу

та руйнують життєво важливі інститути, серед яких державна служба є одним з основних. Дії корупціонерів завдають суттєвого удару по системі розвитку людського потенціалу нації.

Перша згадка про корупцію, з одночасним засудженням цього явища, зустрічається у релігійних текстах, що свідчить про глибоку моральну неприязнь до цього соціального явища вже в стародавні часи. Важливість боротьби з корупцією, її викриття та покарання закріплюються в основних релігійних канонах світових релігій, зокрема у Біблії та Корані. В Біблії можна знайти чітке осудження корупційних практик: «Я знаю, як численні ваші злочини і як тяжкі ваші гріхи: ви будете гнобити правового, берете хабарі, а жебрака, що шукає правосуддя, женить від воріт» (Ам. 5:12). Ці слова описують соціальну несправедливість, яку породжує корупція, і закликають до боротьби з проявами хабарництва та експлуатації найбільш вразливих верств населення. Аналогічне засудження корупції можна знайти і в Корані, який забороняє незаконне привласнення майна і маніпулювання судовою системою: «Не надавайте незаконно майна один одному і не підкуповуйте суддів, щоб навмисно привласнити частину власності інших людей» (Коран 2:188). Ці заповіді підкреслюють важливість чесності і справедливості в управлінні майном і судових рішеннях, застерігаючи від зловживань, які можуть призвести до соціальної нерівності та кривди.

Актуалізація проблеми корупції та її впливу на різні сфери суспільного життя може створити враження, що це явище є відносно новим, проте насправді корупція виникла разом із зародженням перших людських об'єднань та становленням державності, супроводжуючи розвиток цивілізації, незважаючи на загальне засудження її проявів і визнання масштабних шкод, які вона завдає. «Історія корупції є такою ж давньою, як і історія людської цивілізації, і невід'ємно супроводжує існування публічної влади в усіх її формах у будь-якій державі». Основне завдання державної влади полягає в служінні інтересам суспільства, адже вона існує для підтримки загального блага. Влада має сприяти вільному економічному розвитку, підвищенню безпеки, а також захисту прав і свобод громадян. Це становить основну функцію органів державної влади, які повинні діяти лише в інтересах народу, забезпечуючи стабільність і розвиток суспільства. Дослідження зарубіжних історико-правових досліджень також підтверджують нерозривний

зв'язок між корупцією та управлінським апаратом». Тому для формування всебічного уявлення про напрями боротьби з корупцією, як явищем, що проникає в усі сфери, необхідно вивчити історичні аспекти цього феномену, які є передумовами його впливу на ефективність державного управління.

Однією з основних причин розвитку корупції є еволюційний процес, який тісно пов'язаний з соціальною нерівністю в суспільстві. На ранніх етапах історії людства соціальна нерівність стала не тільки фактором формування різних соціальних класів, а й визначальним чинником для розвитку корупційних практик. Внаслідок розшарування суспільства на різні групи, в яких люди отримували доступ до різних ресурсів, виникла можливість для вилучення благ завдяки своєму соціальному становищу. Сформувавшись у рамках цієї нерівності, корупція стала свого роду соціальним інструментом, який дозволяє особам з вищих соціальних груп або з привілейованим становищем вилучати ресурси чи здійснювати вплив на державні або інші соціальні процеси. Це стало основою для розвитку певних "корупційних звичаїв", де привілеї, надані окремим особам, не завжди були результатом їхніх заслуг або здібностей, а значною мірою залежали від їхнього соціального статусу. В результаті таких соціальних процесів утворюється корупційний механізм, в межах якого певні соціальні групи отримують можливість використовувати своє становище для досягнення особистих вигод. Ці "посадові привілеї" або ж можливості для отримання благ від посадових повноважень стають частиною звичаєвого механізму перерозподілу ресурсів у суспільстві. Подібна практика може перерости в систему, де корупція стає невід'ємною частиною соціальних відносин, а не просто індивідуальним випадком зловживання владою.

Оскільки існує нерозривний зв'язок між корупцією та людством стає зрозуміло, що це негативне соціальне явище виникає разом з проявом владних взаємовідносин у людському житті. Навіть в епоху формування племінних і міжплемінних союзів, а також виникнення спільнот та народностей, лідери цих об'єднань зіткнулися з необхідністю ведення переговорів з іншими союзами, вирішення міжетнічних, міжобщинних і міжплемінних конфліктів, а також виконання інших управлінських функцій, що зменшувало їхній особистий вклад у господарську діяльність первісного (додержавного) суспільства. Унаслідок

док зміни форми участі в племінному житті виникла потреба в певній винагороді за витрачений на громадські справи час, яку лідери отримували у вигляді інших благ чи результатів праці, тому племена, що входили до складу союзу і отримували захист, були зобов'язані робити дари або подарунки. Таким чином починає формуватися своєрідний етап "підношення – підкуп" [7].

"Підношення – підкуп" – форма взаємозв'язку у первісних суспільствах, що являє собою форму взаємодії між лідерами або тими, хто був наділений владними повноваженнями, та членами спільноти. Іншими словами – це процес який існував між представниками управлінських позицій за який передбачалось отримання певних дарів чи винагород за здійснену діяльність, яка полягала в вирішенні конфліктів, проведенні переговорів чи здійснення інших управлінських функцій. Форма отримання дарів могла бути різною, як подяка за захист або допомогу чи за підтримку стабільності в певній соціальній спільноті. Виходячи з зазначеного вище, явище "підношення – підкуп" можна розглядати як перед корупційну форму, де існувала певна взаємна вигода, яка не мала чіткої моральної оцінки і відповідала нормам первісної моралі, що визнавали роль таких взаємин у організації суспільства. Тобто, на ранніх етапах розвитку суспільства це не сприймалося як негативне явище, а вважалося необхідним для підтримки управлінської діяльності.

В такому випадку, корупціонер – соціально небезпечна особа, яка не здатна творити, така особа здатна тільки руйнувати. Всі існуючі корупційні «проекти розвитку» не є результативними, адже населення убожіє, деградує і вимирає. Корупція сприяє збагаченню та процвітанню незначної купки «успішних менеджерів», критерії успішності яких виробляються і застосовуються лише в корпоративному середовищі, а отже – вони є лише для «внутрішнього користування». Таким чином, стає очевидним, що походження корупції не є випадковим, а має об'єктивні соціальні передумови.

Щоб глибше зрозуміти етапи становлення корупції та її розвиток, варто звернути увагу на специфіку цього явища в стародавніх цивілізаціях, таких як Вавилон, Китай, Індія та Єгипет. У цих суспільствах корупція часто мала свої форми й методи, а боротьба з нею базувалася на конкретних соціальних, культурних та правових особливостях.

Наприклад, у Вавилоні, зокрема за часів Хаммурапі, з'явилися перші письмові закони, що передбачали покарання за корупційні дії, тоді як у Стародавньому Китаї й Індії застосовувалися морально-етичні норми для боротьби з хабарництвом серед чиновників. В Єгипті також були закріплені етичні норми, що обмежували зловживання владою. Вивчення еволюції розвитку корупції та історії розвитку методів боротьби з цим негативним явищем в вищезазначених цивілізаціях дозволяє глибше зрозуміти, вплив корупційних процесів на державотворення і чому вона стала невід'ємною частиною суспільних відносин упродовж століть.

Розпочнемо з Вавилону. Вавилонська цивілізація, існувала у II–I тисячолітті до н.е., відзначалася високим рівнем державної організації, що включала чітку систему управління, розвинену правову систему та розгалужену бюрократію. Проте, як і в інших стародавніх державах, корупція була невід'ємною частиною суспільного життя, що проявлялася у зловживанні посадовим становищем, хабарництві та порушеннях правових норм з боку чиновників і суддів. Отже, Вавилон, як одна з найдавніших цивілізацій, першим зіткнувся з проблемою корупції, яка, згідно з міфологічними уявленнями того часу, була тісно пов'язана із зародженням політико-правової думки. Досліджуючи корупційні явища у державному управлінні, деякі дослідники зазначали, що фундаментальні основи політико-правової свідомості формувалися у стародавньому світі на базі міфологічних уявлень (близько 2500–1700 рр. до н.е.). Міфологія Вавилону жорстко протиставляла порядок і хаос: бог Мардук, символізуючи впорядкованість, протистояв богині Тіамат – уособленню хаосу. У цьому контексті порядок ототожнювався із соціальною організацією суспільства (протодержавою), підтримуваною звичаєвим правом, тоді як хаос означав порушення встановлених норм. Важливу роль у підтримці цього порядку відігравали ритуальні підношення богам за принципом «даю, щоб ти дав», що стало прообразом ранніх корупційних практик. Відповідно, передкорупційні звичаї сприймалися як природна складова суспільного порядку. За рахунок таких звичаїв суспільна свідомість сприймає такий режим політико-правової системи держави як норму.

Значний вплив на формування державного устрою також мала релігія, яка надалі впливала на розвиток економічних і політичних інсти-

тутів. Вавилон не лише першим зіткнувся з корупцією, а й став однією з перших держав, що намагалася з нею боротися. Одним із перших історичних джерел, що фіксує боротьбу з корупційними проявами, є закони царя Хаммурапі (XVIII ст. до н.е.). Цей кодекс містив норми, спрямовані на забезпечення справедливого правосуддя, регулювання діяльності державних посадовців і запобігання зловживанням владою. Зокрема, закони передбачали суворі покарання для суддів, які приймали неправомірні рішення внаслідок отримання хабара. Прикладом є ситуація, в якій суддя виносив несправедливий вирок і його провина доводилася, він підлягав усуненню з посади та міг бути підданий серйозним санкціям, аж до фізичних покарань. На цьому корупція у Вавилоні не завершилась. Досить часто прояви неправомірної вигоди виявлялася у сферах державного управління та господарської діяльності, де чиновники могли вимагати додаткову плату за виконання своїх обов'язків, що створювало нерівність у доступі до правосуддя та адміністративних послуг. Водночас певні форми корупції, такі як підношення або дарунки чиновникам, у деяких випадках могли сприйматися як норма суспільних відносин, що мало характер традиційної практики та закріплювалося на рівні соціальних звичаїв. Втім, незважаючи на наявність правових норм, спрямованих на обмеження корупційних практик, їх реалізація була неоднозначною. Висока концентрація влади в руках правителя, відсутність належного контролю з боку громадськості та слабкість механізмів правозастосування сприяли тому, що корупція продовжувала існувати навіть у періоди активної боротьби з нею. Аналіз історичного розвитку Вавилонської цивілізації дозволяє зробити висновок, що корупція була системним явищем, що виникало на всіх рівнях державного управління, але водночас вона визнавалася серйозною загрозою для ефективного функціонування держави. Правові механізми, закладені в кодексі Хаммурапі, стали одними з перших історичних спроб врегулювання цього явища, що мало значний вплив на подальший розвиток антикорупційного законодавства у стародавньому світі.

Щодо Китаю – в сучасному світі це країна, в якій боротьба з корупцією та впровадження антикорупційних заходів має жорсткий характер. Проте розглядаючи питання антикорупційної політики та корупції в цілому – це не нове питання для цієї країни. Корупція в Стародав-

ньому Китаї була досить поширеним явищем, яке супроводжувало розвиток державного управління протягом багатьох століть. Вона проявлялася у формі хабарництва, кумівства, зловживання владою та підкупу чиновників. Історичні джерела свідчать, що ще за часів династії Шан (XVI–XI ст. до н.е.) правителі використовували державні ресурси для власного збагачення, а чиновники вимагали від населення дари й податки, що виходили за встановлені норми. В історії є вчені, які досить детально вивчали історію державотворення та управління державними справами в Стародавньому Китаї. В своїх працях намагались зазначити, що апарат державного управління формувався на основі конкурсного відбору до якого могли потрапити лише кандидати з найкращою освітою. Очевидно, що освітній процес Стародавніх часів був не доступний пересічному громадянину, тому гарну освіту могли отримати лише заможні члени суспільства та їх діти [5].

Якщо поділити на періоди правлінняської влади, то в Стародавньому Китаї, під час правління династії Чжоу (XI–III ст. до н.е.) корупція набула системного характеру, що сприяло децентралізації влади та ослабленню держави. Однак саме в цей період почали формуватися перші спроби боротьби з корупцією. Наприклад, в «Чжоу лі» («Ритуали Чжоу») були прописані вимоги до чиновників щодо чесності та служіння народу. За часів династії Цінь (221–206 рр. до н.е.), засновник якої, імператор Цінь Шихуанді, прагнув централізувати владу, були запроваджені жорсткі антикорупційні заходи. Відповідно до законодавства Легізму, чиновники, викриті у зловживанні посадовим становищем, піддавалися суворим покаранням, включно зі смертю. Протягом правління династії Хань (206 р. до н.е. – 220 р. н.е.) корупція знову почала поширюватися через ослаблення контролю за діяльністю чиновників. Проте були введені спеціальні посади інспекторів, які перевіряли діяльність місцевої влади, що стало однією з перших форм інституційної боротьби з корупцією. Конфуціанська етика, яка стала ідеологічною основою державного управління з династії Хань, також визначала боротьбу з корупцією як моральний обов'язок чиновників. Конфуцій наголошував на важливості доброчесності правителя та його підлеглих, адже саме особистий приклад лідера мав сприяти чесному державному управлінню[5]. Отже, еволюція Стародавнього Китаю засвідчує не лише поширеність корупційних практик

на всіх рівнях влади та при різних правителях, а й перші кроки щодо їх подолання шляхом запровадження жорсткого законодавства, державного контролю та морально-етичних норм, що згодом стали фундаментом для формування антикорупційних механізмів. Закони Ману (II ст. до н.е. – II ст. н.е.) містили численні положення щодо поведінки правителів, зокрема вимагали суворого покарання для чиновників, які зловживали владою, та осіб, що намагалися їх підкупити. Дослідження історичних джерел дозволяє дійти висновку, що корупція та боротьба з нею були притаманні не лише сучасному Китаю, а й його давньому державному устрою. Це вкотре підтверджує, що корупція як соціальне явище є універсальною проблемою, яка має свої особливості прояву в різних країнах незалежно від їхнього географічного розташування, релігійних традицій, політичної системи чи державного устрою.

Прояви корупції в стародавній Індії були безпосередньо зумовлені її державним устроєм, а саме – організацією управління та структурою влади, яка мала вплив на розвиток корупційних практик [8]. Більшість дослідників схиляються до того, що монарх в Індії був не тільки законодавцем, але й вищим суддею, і мав право призначати усіх вищих чиновників. Така кількість влади надає розуміння того, як концентрація влади в руках однієї особи могла сприяти її зловживанням. Крім того, монарх формував три дорадчих органи, кожен з яких мав своє значення у державному управлінні, що також могло створювати можливості для корупційних проявів серед тих, хто мав доступ до цих органів: Таємна рада – складалася з особливо довірених осіб, що створювало умови для зловживань вищих посадових осіб; Паришад – радник орган, до якого входили чиновники вищих рангів, що також сприяло розвитку корупції серед можновладців; Раджа-сабха – рада представників провінцій, міст і селищ, що забезпечувала місцеве управління, але водночас створювала можливості для місцевих чиновників для зловживань. Особливу роль у системі управління відігравала боротьба з чиновниками, які зловживали своїм службовим становищем. Це включало діяльність шпигунів, підпорядкованих монарху, які повинні були контролювати чиновників, але, зрештою, також ставали частиною корупційної системи. Зокрема, адміністративний поділ Індії на провінції, області та округи створював чимало можливостей для місцевих чиновників здійснювати зловживання без

належного контролю з боку центральної влади. Міста і селища були під владою місцевих вождів (раджів), і для врегулювання місцевих справ було створено виборні органи, такі як панчаяти, що здійснювали правосуддя на місцях. Виборність посад у панчаяти обмежувала термін перебування на посаді до одного року, але це не завжди знижувало рівень корупції. Республіканська форма правління в окремих регіонах також обмежувала можливість свавілля, але, в цілому, кілька факторів призвели до того, що корупція не була достатньо контрольована: поділ суспільства на варни – призвів до того, що управлінські посади займали переважно кшатрії, що створювало систему, в якій чиновники з цього класу могли надавати перевагу своїм інтересам; кліматичні і географічні умови – сприяли ізоляції частини населених пунктів, що ускладнювало доступ до контролю та управління з боку центральної влади; свавілля чиновників – навіть на підконтрольних територіях, чиновники часто зловживали своєю владою та могли діяти всупереч інтересам держави; низький рівень перерозподілу благ – цей фактор гальмував розвиток держави, оскільки значна частина ресурсів концентрувалася в руках владарів і чиновників, що тільки поглиблювало соціальну нерівність. Варто зазначити, що, незважаючи на існування корупції в Стародавній Індії, вже тоді діяли *Закони Ману*, які слугували одним із перших механізмів боротьби з цим явищем. У II столітті до н.е. ці закони передбачали суворі покарання для корумпованих посадовців, зокрема судді, викриті у хабарництві, підлягали конфіскації майна. Покарання за розкрадання або пошкодження державного майна здебільшого визначав сам правитель, проте в більшості випадків воно обмежувалося штрафами або вигнанням [10].

Корупція в Стародавньому Єгипті була поширеним явищем і охоплювала різні сфери державного управління, зокрема адміністрацію, судову систему та економічну діяльність. Високопосадовці, жерці та навіть чиновники нижчого рівня часто використовували своє становище для отримання незаконних вигод. Археологічні знахідки та писемні джерела, зокрема папіруси, свідчать про випадки хабарництва, зловживання владою та привласнення державного майна. У стародавньому єгипетському папірусі, знайденому сучасними археологами, згадуються випадки корупції серед державних службовців фараона, зокрема жреців, які відігравали важливу роль у суспільстві.

Посада жреця була вкрай привабливою, оскільки надавала доступ до частини храмового майна та земельних володінь. Перша письмова згадка про корупцію в Єгипті датується щонайменше 3000 років тому. У середньовічний період корупція набула сакрально-релігійного значення, асоціюючись зі спокусою диявола, моральним занепадом і руйнуванням особистості. Особливо поширеним хабарництво було в судовій системі, що спричиняло постійну боротьбу за ці посади, які ставали об'єктом корупційних схем. Першим, хто відреагував на проблему корупції в Стародавньому Єгипті, був фараон Рамзес I. Відповідно до його указу, за хабарництво передбачалося суворе покарання – відрізання носа та заслання на каторгу. Корупція була поширена не лише у внутрішніх державних справах, а й відігравала значну роль у зовнішніх відносинах, впливаючи на дипломатію, торгівлю та міжнародні угоди. Існують писемні свідчення, що в стародавньому світі за гроші можна було не лише отримати посаду, а й зійти на трон. Так, у 58 році до н.е. фараон Птолемеї XII Авлет, який правив Єгиптом з 80 року до н.е., був вигнаний з Олександрії місцевими жителями. У пошуках підтримки для повернення влади він втік до Риму, де роздавав щедрі хабарі (понад 6000 талантів) римським сенаторам, а також впливовим полководцям Помпею та Цезарю. Пізніше, щоб зміцнити свою позицію, він пообіцяв ще 10 000 талантів народному трибуну та проконсулу Сирії Авлу Габінію. Його зусилля дали результат: у 57 році до н.е. римський Сенат ухвалив рішення про військову експедицію до Єгипту для відновлення Птолемея Авлета на троні, і вже у 55 році до н.е. за підтримки римських військ він знову став фараоном [4].

Отже, можемо стверджувати, що корупції стародавніх часів була притаманна своя специфіка, обумовлена політичною системою, державним устроєм, політичною системою та економічним становищем. Це наводить на думку, що корупція стародавнього світу сформувалась водночас з зародженням системи державного управління, а отже – системі управління притаманний зародковий характер. За таких умов влада починає поділятися на певні вертикалі, на кожній з яких посадовець наділений певними правами впливу на своїх підлеглих [2]. Більшість проаналізованих наукових досліджень висвітлюють ідею, що корупція нерозривно пов'язана з владно-управлінськими посадами, де посадовці володіють можливостями перерозподілу ресурсів і можуть

використовувати їх на власний розсуд. Такий процес як збір коштів у населення й управління ними відбувається на різних щаблях державного апарату, утворюючи ієрархічну систему «годування». Характерною ознакою є те, що це явище не обмежується певною епохою чи культурою, адже в деяких країнах узагалі не існувало уявлення про публічну службу в сучасному сенсі, і чиновники переважно забезпечували потреби правлячої верхівки та власні інтереси.

Дослідники наголошують, що корупція може мати різні форми й поширюватися навіть у військовій сфері, а також ґрунтуватися на культурних, релігійних і традиційних чинниках, коли такі практики фактично вважаються прийнятними чи «моральними». Окремо підкреслюється олігархічне походження корупції, яка проявляється під час швидкого збагачення вузької групи осіб за рахунок зовнішньої торгівлі, завоювань, військових грабежів чи підкупу іноземними державами. Історичні приклади свідчать, що корупційні кризи виникали з найдавніших часів і часто були пов'язані з процесами глобалізації або зовнішньої експансії [19]. Загальний висновок зводиться до того, що корупція як складне соціально-правове явище існує в різних суспільно-правових парадигмах та епохах, видозмінюючись залежно від механізмів державного управління і перерозподілу благ. Держави, у свою чергу, часто пристосовують законодавство до інтересів тих, хто перебуває при владі, що дозволяє уникати покарання за корупційні правопорушення і поглиблює шкоду для суспільних відносин.

Якщо говорити про середньовіччя – поняття корупції розглядалось більше через призму релігійних уявлень про моральні норми. Християнська церква розглядала корупцію як духовне падіння людини, її відступ від всього божественного. Іншими словами, все що пов'язувало людину з корупцією було пов'язано з спокусою диявола, який схиляв людей на здійснення протиправних дій, які перероджувались в корупцію. В середньовіччі розуміння терміну «корупція» не мало сучасного значення, воно було пов'язане з хабарництвом та зловживанням владним повноваженням. Саме слово мало грецьке походження й використовувалось як «руйнування» чи «розкладання», що певним чином вказувало тлінність та розпад не лише фізичний але й моральний. Однак із часом цей термін був латинізований і почав використовуватися для позначення моральних та соціальних явищ, передусім пов'язаних із

порушенням етичних засад. З огляду на вагому роль релігії у середньовіччі, коли церква мала значний вплив на всі сфери суспільного життя, корупцію розглядали як спокусу або гріх, що призводив до моральної й духовної деградації. Інквізиція та церковні інституції активно протистояли проявам такої корупції, яка, на їхню думку, не обмежувалася політичними чи економічними зловживаннями, а охоплювала й моральне розкладання та відхід від релігійних цінностей. Відтак, у середньовічний період термін «корупція» не асоціювався виключно з хабарництвом, а охоплював усі форми морального та духовного занепаду.

У межах католицької теології становлення концепції корупції було тісно пов'язане з ідеєю первородного гріхопадіння та успадкованої гріховності людської природи. Відповідно до вчення Августина та Фоми Аквінського, людська сутність вважалася «зіпсованою» внаслідок первородного гріха, успадкованого від Адама і Єви. Це гріховне спотворення розглядалося як першопричина всіх інших гріхів і форм морального зла. За поглядами Августина, первородний гріх поширювався на всіх нащадків Адама, зумовлюючи внутрішню схильність до зла в кожній людині. Фома Аквінський наголошував, що унаслідок цього спадкового гріха людська природа стала «корумпованою» – схильною до пристрастей та вчинків, які віддаляють від Бога. У контексті християнського богослов'я корупцію сприймали не лише як моральне зло, а й як метафізичне розкладання, що охоплює як фізичний, так і духовний вимір людини. Такий підхід стосувався як індивідуального, так і суспільного рівня буття, адже всі вияви гріховності – від особистих пороків до соціальних зловживань – вважали наслідком цієї первісної зіпсованості [25].

У середньовічній Франції, як і в багатьох інших європейських державах того часу, корупція мала глибоке підґрунтя в соціальних, економічних і політичних структурах. Характерною ознакою її поширення була концентрація влади в руках державних чиновників і місцевих урядовців. Хоча система врядування формально спиралася на принципи честі та справедливості, на практиці її численні вразливості уможлилювали зловживання посадовим становищем. Важливу роль у формуванні корупційних практик відігравало сприйняття державної служби як джерела особистої вигоди. Обрання представників різних станів

до органів управління не спричинило помітного зменшення корупції. Навпаки, у XVII столітті чиновники нерідко використовували своє становище для незаконного збагачення, зокрема шляхом самовільного збору податків і штрафів. Складність ситуації поглиблювалася через надмірну свободу дій суддівського апарату та інших представників влади, що давало їм змогу приймати свавільні рішення та займатися здирицтвом. Подібні зловживання не лише підривали довіру до державних інституцій, а й спричиняли соціальні й економічні потрясіння. Особливо гостро це проявлялося у сферах, де надходження до державного бюджету забезпечувалися через податки й мита, адже чиновники, відповідальні за їх стягнення, часто діяли у власних інтересах. За таких умов корупція набула системного характеру, і навіть спроби реформувати врядування не давали бажаних результатів у подоланні цього явища [7].

У Німеччині XIII століття ситуація з корупцією та свавіллям чиновників була також виражена, хоча й намагались впровадити певні механізми для боротьби з корупцією. Одним із таких механізмів був Саксонський зерцал – важливий правовий кодекс того часу, який встановлював зобов'язання для кожного християнина брати участь у судових процесах як церковних, так і світських після настання повноліття. Така система мала на меті знизити рівень корупції, бо зважаючи на участь великої кількості людей у судових розглядах, судді мали б менше можливостей для підкупу або зловживання своєю владою [9].

Проте, навіть у такій теоретично прозорій системі, підкуп суддів все ж мав місце. Як видно з історичних джерел, у Саксонському зерцалі вже згадувалися відповідальність суддів за незастосування покарання до злочинців, що можна трактувати як підтвердження того, що судова система була вразливою до корупційних впливів. Крім того, в Каролінській реформі (1532-1533 pp.) детально регламентувалося покарання за зловживання в судах, і, зокрема, зазначалося, що неприпустимими є практики стягнення плати з позивачів, конфіскація майна на користь місцевої влади або залучення невинних до судових процесів з метою привласнення їх майна. Ці практики чітко вказують на процвітання свавілля чиновників в середньовічній Німеччині, де корупція в судовій системі була широко поширена. Таким чином, навіть попри намагання законодавства створити певні механізми контролю, ситуа-

ція з корупцією і свавіллям залишалась актуальною, і значною мірою це пояснюється недостатньою ефективністю контролю за діями суддів та інших чиновників [29].

Важливим кроком стало прийняття Великої хартії вольностей в 1215 р., яка містила обмеження щодо захоплення власності чиновниками, упорядковувала оподаткування, описувала васальну залежність, штрафи, забороняла побори. За порушення встановленого порядку встановлювалась відповідальність держави шляхом надання права народу виходити на збройне повстання. Характерною відмінністю від континентальних країн стало те, що всі вищезазначені положення реалізовувались в процесі побудови адміністративного апарату. Судді та чиновники, які вперше призначались на посаду – складали присягу. В обов'язки суддів був включений судовий контроль за всіма чиновниками держави, було заборонено приймати подарунки, вони повинні були доповідати монарху або його раді про всі можливі спроби тиску чи підкупу з боку будь-яких осіб, не враховуючи їх посаду та статус. Розгляд справ був неупереджений, судді не мали права приймати до уваги конкретні справи чи прохання, розпорядження чи письмові розпорядження монаха, якщо останній порушував норми права. Особам, які належали до вищих рівнів, чиновникам, представникам інших станів категорично заборонялось підтримувати будь яку сторону під час судового процесу, окрім випадків, коли це не стосувалось їх особисто. В цей період існував суд казначейства на який було покладено контролюючи відповідальність за суддями. Суд казначейства складався з монарха та його ради, до якої зі скаргами на суддю міг звертатись будь хто. За порушення присяги на суддів накладалась відповідальність, яка охоплювала майже всі корупційні явища – у вигляді віддання їх самих, майна, як рухомого так і не рухомого, на волю монарха. Покарання всіх інших осіб, за корупційні дії були у вигляді дискваліфікації і покарання, на розсуд монарха або уповноважених членом його ради [28]. Такі дії призвели до позитивного результату, адже корупція була зведена практично до мінімуму, оскільки розгляд справи і її майбутній виграш можна було вигравати і без хабарів. Таким чином, хабарі витіснили гонорари адвокатів, адже без них неможливо було провести судові провадження через складність і запутаність прецедентного права, яке містить в собі велику кількість нормативно-правових актів.

Японія в середньовіччі дійсно мала своєрідний політичний устрій, що відрізнявся від західних держав того часу, і де корупція в класичному розумінні (як хабарництво чи несанкціоноване збагачення) не була такою поширеною, як в Європі. Це було зумовлено рядом факторів, серед яких можна виділити географічні, соціальні та культурні аспекти. Одним із характерних аспектів є Феодальна система і соціальна організація. У Японії, як і в європейських феодальних країнах, існувала розвинута система васалітету. Однак, на відміну від європейських феодалів, японська аристократія – самураї – будувала свої відносини на основі суворих моральних кодексів, таких як бушідо, що акцентував честь і вірність сюзерену. Тому, хоча юридична система і була відсутня, моральні норми були сильними, і свавілля обмежувалося в основному соціальними та моральними законами, які були націлені на захист честі та гідності кожного члена суспільства. Наступним аспектом який слід відмітити є відсутність рабства та кріпацтва. Географічні умови Японії – острівна країна з гірською місцевістю – значною мірою обмежували можливість формування великих господарств, що, в свою чергу, зменшувало потребу в рабстві чи кріпацтві. Це також сприяло розвитку дрібних селищ, в яких люди більше залежали один від одного, створюючи відчуття згуртованості та єдності. Відсутність великої рабської праці також означала менше спокуси до корупції через експлуатацію залежних осіб.

Щодо релігійного аспекту та моральних кодексів – Японія мала дуже сильну релігійну основу, зокрема через синтоїзм та буддизм, які сприяли розвитку певної моральної культури. В цих релігіях велика увага приділялася внутрішній чистоті, гармонії з природою та повазі до старших, що підтримувало стабільність суспільства і сприяло утриманню від проявів свавілля. Якщо говорити про систему васалітету та аристократію – самураї, які були військовими аристократами, з часом розвинули потужні феодальні роди, що володіли своїми землями і частково формували владу на місцевому рівні. І хоча влада імператора залишалася формальною, а фактичне правління здійснювали самураї, система васалітету створювала певні соціальні обмеження, що не дозволяли надмірно зловживати владою. Не слід забувати про відсутність юридичних інститутів, адже у Японії в період середньовіччя не було сформованої юридичної системи або судових інститу-

тів, подібних до європейських. Це означало, що більшість правових питань вирішувалися на місцевому рівні шляхом ухвалення рішень сюзеренами чи васалами на основі традиційних норм. Проте моральні кодекси та соціальні очікування були настільки сильними, що свавілля у класичних формах (наприклад, корупція через хабарі) не стало такою великою проблемою. Водночас, селянський опір, зокрема у вигляді бунтів проти аристократії, був також частим явищем [18].

Останнім аспектом є поширене свавілля аристократії та опір селян, адже незважаючи на моральні обмеження, селянське населення часто страждало від свавілля аристократії, яка мала сильну владу на місцях. Це сприяло появі опору серед селян, який час від часу призводив до протестів або навіть до насильницьких виступів. Моральний кодекс не поширювався на селян, що робило їх вразливими до зловживань з боку самураїв. Таким чином, хоча Японія в середньовіччі не стикалася з корупцією в класичному розумінні цього терміну, вона була країною, де свавілля і соціальна нерівність були виражені через інші форми, зокрема через систему васалітету, сильний вплив моральних кодексів і складну соціальну ієрархію.

Корупція на території сучасної України має давнє коріння, і її перші прояви були зафіксовані вже в середньовіччі, зокрема на території Київської Русі. У XI–XII століттях у Київській Русі корупція проявлялася через зловживання владою з боку дружинників (військових і адміністративних керівників). Це зловживання часто супроводжувалося хабарництвом, що ставало нормою у відносинах між чиновниками та населенням. Система управління, на жаль, не завжди забезпечувала належну відповідальність за корупційні дії, і лише зрідка хтось намагався зупинити цей процес. Відзначається, що навіть хан Батий під час татаро-монгольського правління міг тимчасово припинити деякі корупційні практики в період його панування, але корінь проблеми залишався [16]. Якщо розглядати історію України за часів Польщі – корупція набрала вигляду, типового для середньоевропейських держав того часу. Корумпованість польської влади проявлялась через королівський суд, оскільки саме він часто ставав не на бік справедливості, а на бік заможних і впливових верств населення, що призвело до несправедливих рішень і відсутності правосуддя. Існує згадка що сам Богдан Хмельницький став жертвою корумпованої судової системи через

яку довелося відчувати не аби яку несправедливість. Корумпованість в козацькій державі процвітала, втім характерні прояви зловживань мали відмінність від польських. Яскравим прикладом була система «годівлі», яка була легальним способом фінансування високопосадовців за рахунок підлеглих.

Отже, в українському суспільстві прояви корупції мали досить різноманітний історичний контекст, від проявів в Київській Русі до значних проявів у період польського панування, де корупція прослідковувалась частиною системи управління. Таким чином, історичні спогади свідчать, що корупція стала невід'ємною частиною еволюції держави і супроводжувало країну від стародавніх часів до сьогодення.

З плином часу корупція еволюціонувала із звичайного хабарництва на складне, системне і багатогранне явище, яке впливало на різні рівні суспільства як у локальних, так і в глобальних масштабах. Дослідження історичних передумов розвитку дозволяє виділити нам три характерні етапи розвитку корупції: Перший етап який охоплює давні цивілізації до кінця XIX століття. У цей період корупція почала визнаватися як проблема, і суспільства стали помічати її вплив на розвиток державних структур. Хабарництво та зловживання владою мали місце в різних сферах життя – від збору податків до судових процесів, і це почало впливати на стабільність і розвиток держав. Другий етап який настає в кінці XIX століття, коли науковці почали глибше досліджувати феномен корупції. В цей час відбувся перший серйозний аналіз причин і наслідків корупції, а також усвідомлення її рушійної сили. З'явилися перші спроби систематизувати це явище й зрозуміти, як боротьба з корупцією може допомогти в боротьбі за ефективніше державне управління та розподіл ресурсів. Третій етап який розпочався з XX століття та до теперішнього часу – період, у якому особливу увагу почали приділяти розширенню уявлень про корупцію та розробці моделей державного управління, спрямованих на її мінімізацію. Протягом цього періоду почали активно застосовувати інструменти для виявлення, аналізу та боротьби з корупцією, зокрема через створення спеціальних антикорупційних органів, реформу судової та податкової системи, а також зміни в політичних практиках.

Явище корупції не є простим, її прояви перебували під постійними змінами та адаптацією до нових соціальних та політичних реалій,

яке переживало трансформацію в контексті історичних етапів яке все більше укорінювалось в державні інститути. Загалом, аналіз історичних етапів розвитку корупції дозволяє не лише глибше зрозуміти природу цього явища, а й виробити стратегії для мінімізації його негативного впливу на сучасне суспільство, через реформи у політичній, економічній та правовій сферах.

Розглянувши еволюційні аспекти антикорупційної політики в контексті історії та теорії необхідно встановити як саме множинність цього явища впливає на засади забезпечення економічної безпеки нашої держави. Економіка є сферою, де чиновники найчастіше вдаються до корупції, оскільки саме тут корупція знаходить своє джерело і приносить найбільші прибутки. Негативні наслідки для економіки є особливо небезпечними, оскільки вони знижують ефективність економічної політики, змушують компанії переходити в тіньовий сектор, що, в свою чергу, призводить до порушень законодавства, спотворює податкову систему та правила ведення бізнесу, заохочує підприємців діяти поза межами правового поля. Корупція стала глобальною проблемою, яка охопила країни по всьому світу і становить серйозну загрозу для існування сучасної цивілізації, оскільки перешкоджає нормальному функціонуванню держав та економічному розвитку. У відповідь на цю загрозу країни поділяються на дві групи: ті, що борються з корупцією заради власного розвитку, і ті, що борються з корупцією для забезпечення власної стабільності та територіальної цілісності.

Корупція є реальною загрозою для демократичної системи, оскільки порушує соціальну справедливість, створює нерівність між різними верствами населення та знижує рівень економічного розвитку. Стрімке зростання тіньової економіки призводить до змін в економічній політиці, в тому числі до неефективного використання державних коштів. Зростають соціально-політичні конфлікти, спровоковані використанням чиновниками своїх посад для задоволення особистих інтересів. Як наслідок, знижується довіра до всіх інститутів країни, знецінюється національна економіка та занепадає економічна система. Основною причиною цих проблем є багаторічна корупція. Вона є результатом негативних особистих рис чиновників і перетворилася на національну проблему. Корупцію можна подолати лише шляхом реформ у публічній сфері. Не існує єдиного визначення корупції,

оскільки це явище може бути причиною різних кризових ситуацій, що впливають на всі сфери соціально-економічного розвитку. Корупція не є специфічною для якоїсь конкретної держави, а може виникати в будь-якій країні, незалежно від рівня розвитку, і зачіпає політичну, економічну та адміністративну сфери. Це явище сприяє поширенню та укоріненню організованої злочинності.

Проголошення незалежності України ввело поняття «корупція» в науковий обіг та сприяло популяризації цього терміну серед зацікавлених сторін. Спираючись на попередні дослідження історичних аспектів корупції, можна стверджувати, що це явище існує з давніх часів і, якщо зібрати всю інформацію воедино, його можна ототожнити з хабарництвом. Наприкінці 1980-х років термін «корупція» набув широкого вжитку. Він походить від латинського слова «*corrupture*». Слово «*corrupture*» означає кількох учасників, які мають спільний інтерес у якомусь питанні, а також пов'язане зі словами «ламати», «руйнувати» і «псувати». Це поєднання вказує на діяльність кількох осіб, основною метою яких є «зруйнувати» або «пошкодити» нормальний хід судового процесу або адміністративних справ. Таке тлумачення дозволяє припустити, що корупційні правопорушення можуть вчинятися двома способами: перший спосіб полягає в отриманні матеріальної та нематеріальної неправомірної вигоди; другий спосіб – це протиправний акт підкупу посадових осіб фізичними та юридичними особами.

Досліджуючи поняття корупції у Великому тлумачному словнику було виявлено, що термін корупція – це пряме використання посадовою особою свого службового становища задля особистого збагачення та підкупність, продажність урядовців і громадських діячів [3, с. 258].

В сучасному юридичному словнику поняття «корупція» визначена як злочинна діяльність політичної сфери та державного управління, де основа полягає у використанні посадовими особами своїх службових повноважень та довірених їм прав для особистого збагачення [1, с. 120].

У своїх дослідженнях Дж. Пундей зазначає, що «корупція не є інфекцією, яку раптово може «підхопити» здорове суспільство. Вона є наслідком явищ і тенденцій політики, економіки та розвитку держави». Ці дослідження підкреслюють, що корупція має злочинний характер і її діяльність призводить до дискредитації державного управлінського апарату [23, с. 84-87].

У працях Мельника корупція розглядалася як корозія влади. Більшість монографічних досліджень фокусуються на тому, що корупція – це соціальне явище, яке включає взаємопов'язані корупційні діяння щодо неправомірного використання посадовими особами їхніх державно-владних повноважень, з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб. Це також включає правопорушення, які виступають рушійною силою для вчинення корупційних діянь або сприяють їх приховуванню чи потуранню [15, с. 10].

У своїх дослідженнях В. Гаращук [6] розглядав корупцію як явище, яке дискредитує державний апарат і має прямий негативний вплив на його діяльність, руйнуючи принципи демократичного устрою. Разом з А. Мухатаєвим [6] у своїй монографії він запропонував узагальнену класифікацію негативних наслідків корупції, до яких відносяться: неефективне використання державних ресурсів. До державних ресурсів відносять ресурси як майнового так і не майнового характеру; низька ефективність зовнішньої та внутрішньої економічної політики; неефективне та нецільове використання державних коштів; недостатні податкові та інші наводження до бюджету; збільшення кількості бар'єрів, що перешкоджають розвитку бізнесу; низька ефективність державних інституцій; неефективне використання потенціалу працівників; низька якість управлінських послуг; зuboжіння приватних підприємств; соціальна нерівність; зниження рівня моральності суспільства.

Визначивши ці негативні наслідки, можемо визначити певні корупційні аспекти: по перше, корупція – це протиправна діяльність посадових осіб з метою особистого збагачення; по друге, корупції притаманне формування стійких зв'язків між представниками владно-управлінських структур та кримінальним середовищем.

Враховуючи негативний вплив та його наслідки ми можемо стверджувати, що найбільш загрозливим є другий корупційний аспект, адже протиправні дії владних структур загрожують не лише економічній стабільності країні але й національній безпеці. Невмержицький Є. був прихильником такої ж думки. В його публікаціях зазначалось, що корупція є серйозною соціальною проблемою, яка включає в себе систему негативних поглядів, установок і дій посадових осіб, підприємств державної та приватної форм власності, організацій, установ, політичних партій та громадських організацій. Вони спрямовують

свої зусилля на задоволення особистих потреб або корпоративних інтересів, використовуючи своє службове становище, що суперечить суспільним інтересам [17, с. 62]. Огляд основних понять щодо трактування явища «корупція» можемо спостерігати в таблиці 1.

Таблиця 1

Огляд основних поняття що трактують явище «корупція»

Автор, джерело	Визначення
Про запобігання корупції Закон України	Корупція — використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей
М.І. Мельник	Розглядає корупцію як соціальну складову, яка визначається тим, що воно – явище правове, оскільки корупційні діяння, як і будь-які інші правопорушення – це продукт соціальної людської діяльності, результат функціонування суспільства.
В. В. Нонік	Характеризує корупцію як негативне явище, що «отрує» суспільне життя будь-якої держави права, підриває соціальну справедливість, легітимність публічних інститутів, добробут, завдає шкоди суспільству, соціальному прогресу та національній безпеці.
К. М. Рудой	Корупція в Україні є складним соціальним явищем, яке негативно впливає на всі аспекти політичного і соціально-економічного розвитку суспільства та держави, загрожує демократії та правам людини, реалізації принципу верховенства
Е. В. Невмережицький	Корупція як соціально небезпечне явище, змістом якого є система негативних поглядів, настанов і діянь службових осіб інститутів влади та управління, державних і недержавних підприємств, організацій і установ, політичних партій та громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів шляхом використання свого службового становища, всупереч інтересам суспільства та держави.

Д. В. Костенко	Визначає корупцію складним соціальним явищем, яке здійснює негативний вплив як на політичний, так і на соціально-економічний розвиток суспільства та держави загалом. Дослідник наголошує, що корупція «передбачає» скоєння протиправних вчинків.
С. Г. Стеценко	Під корупцією він розуміє діяльність осіб, уповноважених на виконання державних функцій чи прирівняної до неї особи, спрямовану на протиправне використання наданих їй повноважень або свого посадового становища та пов'язаних з ними можливостей для незаконного одержання від фізичних і юридичних осіб матеріальних благ, послуг, пільг, переваг або іншої вигоди матеріального чи нематеріального характеру (запроданство), а також підкуп зазначених осіб фізичними і юридичними особами.
Доктор Джерелі Поуп	Визначає корупцію як «певний спосіб діяльності державних чиновників, політичних і громадських службовців, за якого вони нечесно і незаконно збагачують себе або своїх прибічників шляхом зловживання громадською владою, їм дорученою».
ЗУ «Про запобігання корупції»	«Корупція» має швидше загальний характер і не є точним правовим терміном. «Найбільш явним проявом корупції є одержання хабара тією або іншою особою». Разом з тим зазначалось, що проявами корупції можуть бути й інші діяння, які не охоплюються поняттям хабарництва.

Джерело: складено на підставі [13; 14; 17; 19; 20; 21; 22; 24; 26; 27]

М. Мельник небезпідставно вважає, що корупцію слід розглядати як соціальний елемент, безпосередньо пов'язаний з діяльністю людини та її функціями в суспільстві. Спільною рисою всіх проаналізованих визначень є те, що кожне з них вказує на діяльність, яка порушує всі норми і правила та пов'язана з ризиками. Тому українське законодавство вводить новий термін «корупційні ризики» та визначає відповідальність органів державної влади за розробку механізму виявлення та усунення цих ризиків. Таким чином, корупційні ризики можемо поділити за певними типами: психологічний, який пов'язаний з емоційними станами, що впливають на прийняття рішень; соціологічний ризик, що впливає з особливостей суспільного життя та добробуту населення; правовий ризик, який виникає внаслідок змін у правовому

забезпеченні; адміністративний ризик, який виникає внаслідок змін в адміністративній системі.

Наведені вище ризики мають одну спільну рису – діяльність осіб, які використовують публічні посади. Водночас існують відмінності, які полягають у тому, що деякі визначення зосереджуються на особистих якостях корупціонерів.

На думку С. Коненка, основними причинами корупції в Україні є перегляд цінностей у суспільстві, неефективне управління, яке може подавати негативний приклад підлеглим, фінансові проблеми, відсутність належного управління сектором та легковажність у прийнятті рішень [12].

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», а саме – стаття 1, яка визначає корупцію наступним чином: «Корупція – використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки такої вигоди для себе чи інших осіб». Корупція також визначається як обіцянка, пропозиція або надання неправомірної вигоди уповноваженій особі або на її вимогу іншій фізичній чи юридичній особі з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Вивчаючи поняття корупції, неможна оминати увагою Конвенцію ООН проти корупції. Вона зосереджується на хабарництві, розкраданні, зловживанні службовим становищем, зловживанні впливом та зловживанні впливом з боку міждержавних організацій щодо державних та іноземних посадових осіб [11].

Корупція як соціальне явище має низку ознак, які визначають її природу та відрізняють від інших злочинів. Аналізуючи законодавче визначення корупції та науково-теоретичні тлумачення цього явища, можна виокремити такі основні ознаки: корупційні діяння вчиняються особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; корупція передбачає протиправні діяння, зокрема зловживання публічними повноваженнями, заборонені законом; корупційні правопорушення вчиняються з метою одержання неправомірної вигоди або сприяння вчиненню таких діянь в інтересі

сах іншої особи; що корупційні діяння завжди мають конкретну мету, пов'язану з особистою вигодою; що інші можуть впливати на корупцію, переконуючи посадових осіб.

Також серед загальних ознак корупції можна виділити специфічні, до яких відносимо наступне: корупція – це соціальне явище, що виникає внаслідок різних історичних, економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних причин; корупційні дії є навмисними, і існує почуття провини з боку суб'єктів, залучених до корупції; корупція є актом підкупу, і корупціонери вступають у змову з фізичними та юридичними особами для отримання вигоди; корупція завжди пов'язана з конфліктом інтересів, коли інтереси фізичної або юридичної особи вступають у протиріччя з суспільними інтересами.

Розглядаючи основні ознаки, які визначають природу корупції, слід зазначити, що це явище пов'язане з протиправною діяльністю, яка негативно впливає на всі сфери людського життя. Оскільки корупціонерами, як правило, є державні службовці, важливо розуміти їхню роль і значення. Будь-яка держава є первинним органом політичної системи суспільства і за допомогою спеціально створених механізмів відповідає за управління суспільством на основі верховенства права та захист його політичної і соціальної структури. Державна влада – це взаємодія суспільно-політичних відносин панування і підпорядкування за допомогою примусової сили держави. Державна влада здійснює управління суспільством від імені народу в усіх сферах життєдіяльності держави, забезпечує виконання загальнообов'язкових правових норм через державні структури та представляє державу у зовнішніх відносинах.

У нашій країні проблема корупції набула особливої гостроти та політичної ваги на тлі тривалих інституційних (економічних, політичних, правових, організаційних та ідеологічних) перетворень. Сьогодні про корупцію говорять у засобах масової інформації та на найвищому державному рівні. Саме через таку ситуацію українська держава внесла зміни до свого антикорупційного законодавства, щоб привести його у відповідність до існуючих міжнародних стандартів. Це може свідчити про те, що зусилля держави щодо створення ефективної системи запобігання корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків є одним із пріоритетів на сучасному етапі державотворення. Розробка та реалізація ефективної антикорупційної політики

має сприяти формуванню іміджу України як країни, що активно бореться з корупцією. При цьому ефективність заходів з мінімізації корупції залежить від правильного розуміння сутності та значення антикорупційної політики держави. Мінімізація корупційних ризиків сприяє поступовому зростанню економічного розвитку країни.

Успішний економічний розвиток має бути основою національного процвітання, гармонізуючи економічне зростання з якісними структурними змінами. Однак в останні роки стало очевидним, що економічна сфера стає своєрідним середовищем для корупційних зв'язків між чиновниками різних рівнів. Створюються умови для процвітання корупції, яка переслідує виключно особисту вигоду. Водночас важливо підкреслити, що корупція має руйнівний вплив на економічну безпеку країни та спричиняє погіршення стану економічної системи. Вона знижує інвестиційну привабливість МСП, послаблює силу законодавства та стимулює розвиток нерегульованого тіньового сектору. Дисбаланс податкового навантаження лише загострює проблему, коли один сектор переобтяжений, тоді як інші сфери, вигідні корумпованим чиновникам, залишаються недоторканими. Ступінь впливу корупції на економічну безпеку значною мірою залежить від якості правової та інституційної бази, ефективності державного управління та політичної системи. Відсутність стабільності в цих аспектах є каталізатором корупційних практик, які сприяють розвитку кризових явищ у суспільстві. Міжнародні дослідження відзначають, що середній дохід корумпованих країн з низьким рівнем корупції, а також рівень грамотності населення на 25% вищий, а рівень дитячої смертності в три рази нижчий. Такі дані є підтвердженням того, що корупція руйнує економічні та соціальні складові країни та систематично впливають на рівень економічного розвитку [30].

Таким чином, дослідивши вище викладений матеріал, можна зробити висновок, що найбільш деструктивні наслідки корупції для економічної безпеки держави включають наступні елементи: розширення тіньової економіки зменшує податкові надходження до державного бюджету, що призводить до дефіциту державного бюджету; зниження конкурентоспроможності на міжнародних ринках, що зменшує привабливість товарів і послуг країни, підриває її репутацію та знижує загальну впізнаваність країни; уповільнюється розвиток приватного

сектору, зростає кількість банкрутств і хабарництва чиновників, обмежуються можливості для розвитку бізнесу. Це призводить до зниження якості товарів вітчизняного виробництва, різкого зростання цін та суспільного невдоволення; недовіра до потенційних держав-партнерів та компаній призводить до ускладнень у співпраці та сумнівів у дотриманні ринкових правил; зниження інвестиційної привабливості має прямий вплив на скорочення виробничих потужностей та недостатнє оновлення основних фондів.

Корупція в діяльності неурядових організацій знижує ефективність їхньої діяльності та створює негативний імідж таких організацій. Перераховані негативні наслідки сприяють поширенню корупційних правопорушень, характерними відмінностями яких є відмінності у спрямуванні: в основі одних лежить зловживання своїм службовим становищем, в основі інших – лише корислива мета чи власний інтерес. Отже, в таблиці 2 наведено основні корупційні правопорушення та їх безпосередній вплив на розвиток економічної безпеки держави.

Таблиця 2

**Наслідки впливу корупційних правопорушень
на економічну безпеку держави**

Вид правопорушення	Наслідок впливу
Збільшення необґрунтованих видатків державного бюджету та скорочення його доходів	Сприяє зростанню дефіциту бюджету та спотворює цілі фіскальної політики
Зниження офіційних доходів працівників	Сприяє зростанню соціальної несправедливості
Спотворення нелегальних ринків та негативний вплив на розподіл ресурсів	Дестабілізація усіх ринкових механізмів
Надання переваги не якісним послугам	Держава незадовільно виконує свою роль в економічній політиці, освітній, медичній сферах тощо
Знецінення господарської діяльності підприємців задля усунення конкурентів	Неефективне використання природних ресурсів що призводить до виснаження джерел їх розміщення
Ускладнення процесу отримання прав власності	Зниження ефективності і справедливості розподілу та перерозподілу ресурсів у суспільстві

Джерело: складено на підставі [30]

Таким чином, знання вищезазначених впливів корупційних правопорушень на економічну безпеку держави може допомогти ефективно ідентифікувати та класифікувати загрози, обрати та в подальшому усунути найбільш пріоритетні та серйозні з них, сприяти підвищенню ефективності державного управління шляхом розробки цілеспрямованих антикорупційних заходів, а також забезпечити прозорість економічних процесів за рахунок створення сприятливих умови для сталого економічного розвитку.

Важливо розуміти, що ефективність боротьби з корупцією безпосередньо залежить від розуміння її природи та сутності. У сьогодишніх реаліях все частіше посиляються на положення Закону України «Про боротьбу з корупцією», який визначає це явище як безперервну діяльність посадових осіб, що представляють інтереси держави, які зловживають своїми повноваженнями з метою отримання неправомірної вигоди у вигляді матеріальних благ або певних послуг. Знання про природу цього явища не є остаточним, оскільки важливим є не лише трактування корупції як загрози, а й виявлення механізмів її економічних проявів. Отже, під економічною безпекою держави прийнято розуміти здатність національної економіки захищати і реалізовувати національні інтереси, протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, підтримувати і відтворювати стабільність суспільних процесів. Це передбачає аналіз загроз економічному добробуту України та визначення стратегій їх нейтралізації. Політичні механізми – це складний набір інструментів, які поєднують мережі взаємодіючих акторів і впливів, зовнішнє середовище, нормативно-правову базу, цілі, знання та емоції для досягнення конкретних політичних результатів.

Таким чином пропонуємо розглядати *механізм державної антикорупційної політики в забезпеченні економічної безпеки* являє собою комплекс заходів які спрямовані на розробку і постійну реалізацію різнобічних рішень які стосуються дотримання основ конституційного ладу, збереження та поновлення процесу суспільного відтворення з метою захисту національних економічних інтересів від загроз внутрішнього та зовнішнього середовища.

Таким чином, механізм державної антикорупційної політики щодо забезпечення економічної безпеки – це комплексна система заходів, спрямованих на генерування та реалізацію різноспрямованих рішень,

які забезпечують дотримання основ конституційного ладу. Цей механізм дозволяє підтримувати стабільність суспільного відтворення, захищати економічні інтереси країни та ефективно протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Активне ігнорування принципів верховенства права, його законності, справедливості та гуманізму, нехтування основними соціальними законами збалансування інтересів і потреб сприяє вчиненню корупційних правопорушень посадовими особами, що є основною причиною їх існування. Отже, однією з головних причин існування корупції в Україні є тривале нехтування цією проблемою, що в поєднанні з економічною нестабільністю призвело до системного поширення корупції. Ефективна боротьба з корупцією вимагає нового комплексу дій уряду, включаючи розробку ефективної антикорупційної політики, посилення відповідальності за корупційні правопорушення, реформування судової системи та системи кримінальної юстиції, а також забезпечення прозорості у використанні бюджетних коштів.

На шляху до європейської інтеграції Україні необхідно здійснити масштабні реформи в усіх сферах економічної діяльності. Зміна підходів до управління економікою сприятиме більш гармонізованому входженню до Європейського співтовариства, створить сприятливі умови для інтеграції в європейський ринок та відкриє можливість отримання макрофінансової підтримки з боку ЄС. Це зміцнить економічну безпеку країни та підвищить авторитет України на міжнародній арені. У дослідженні зроблено висновок, що корупція є однією з найбільших загроз економічній безпеці України. Корупція гальмує економічний розвиток, підриває інституційні основи держави, сприяє розвитку тіньової економіки та знижує довіру суспільства до державних інституцій та органів влади. Корупція спотворює ринкові механізми, створює несправедливі умови для ведення бізнесу та сприяє неефективному використанню державних коштів, що призводить до значних економічних втрат, погіршує рівень життя населення та створює соціальну напругу. Для ефективної боротьби з корупцією в Україні необхідно запровадити комплексні заходи, які охоплюють не лише правову сферу, а й економічні та адміністративні механізми. Це включає реалізацію чіткої та послідовної антикорупційної політики, посилення відповідальності за корупційні правопорушення, судову реформу, створення прозорих та

ефективних механізмів управління державними фінансами та забезпечення належного управління державними закупівлями. Ключовим елементом є створення сприятливого бізнес-середовища, де доброчесність і прозорість є основою економічної діяльності.

Особливо важливим є процес реформування України в контексті євроінтеграції. Це передбачає адаптацію національних законів та економічних механізмів до європейських стандартів, що дозволить забезпечити інтеграцію України до єдиного європейського економічного простору та сприятиме залученню інвестицій. Впровадження ефективних антикорупційних заходів стане важливим кроком для підвищення економічної стабільності та забезпечення сталого розвитку країни.

Отже, подолання корупції в Україні потребує не лише політичної волі, а й структурних змін у всіх сферах господарства, зокрема в управлінні економікою та державними фінансами, що дозволить створити конкурентоспроможну економіку, здатну до стабільного і сталого розвитку в умовах глобальних змін. Забезпечення економічної безпеки країни є важливим елементом її стабільності та розвитку. Ефективна ідентифікація та класифікація загроз, зокрема корупції, дозволяє своєчасно визначити пріоритетні проблеми та сформулювати комплексні заходи для їх вирішення. Корупція є однією з основних загроз безпеці держави, оскільки вона підриває інституційні основи держави, перешкоджає економічному розвитку та створює несправедливі умови для ведення бізнесу. Вжиття ефективних антикорупційних заходів, посилення відповідальності за злочини та проведення судової реформи є необхідними кроками для створення прозорого та стабільного економічного середовища. Важливо також привести українське законодавство та економічні структури у відповідність до європейських стандартів, що сприятиме інтеграції України в європейський економічний простір, підвищенню її авторитету на міжнародній арені та залученню інвестицій. Таким чином, боротьба з корупцією та реформи в економічному та фінансовому управлінні є ключовими елементами у створенні конкурентоспроможної та стабільної економіки, здатної до сталого розвитку в умовах глобальних змін.

Список літератури:

1. Андерш Ф., Винник В., Красницька А. та ін. Словник юридичних термінів. Київ : Юрінком Інтер, 1993. 320 с.
2. Безрутенко В.С. Історичний шлях виникнення корупції, різноманітність поглядів на проблему визначення дефініції цього явища. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. Вип. 18. С. 279–286. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2008_18_32
3. Васильєва О.І. Зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в органах публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 13. С. 62–65.
4. Веклич В.О. Історичний досвід щодо протидії корупції за часів Стародавнього Риму і його значення за умов пострадянського корупційного середовища. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск, ч. 1, 2017. С. 3–7.
5. Гавриленко О.А. Формування правових основ протидії корупції у державах стародавнього світу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 37(1). С. 14–18. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37(1)_5)
6. Гаращук В.М., Мухатаєв А.О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні : [монографія]. Харків : Право, 2010. 143 с.
7. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 384 с
8. Гудзь І.С. Корупція в індії. Роль поліції у боротьбі з корупцією (зарубіжний досвід) : зб. тез доп. учасників XIX Студент. наук-практ. конф. інозем. мовами, 20 квіт. 2018 р., м. Харків, Україна. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_04_2018/pdf/70.pdf
9. Гуменюк Г.П. До питання про розробку та прийняття «саксонського зеркала» (XIII ст.). *Актуальні проблеми держави і права*. URL: <http://www.apdp.in.ua/v36/56.pdf>
10. Закони Ману перекладач Георг Бюлер (Священні книги Сходу, том 25). URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Davnoiindiiska_kultura/Zakony_Manu.pdf
11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Міжнародний документ від 31.10.2003 р. URL: http://zakon4.-rada.gov.ua/iaws/show/995_c16
12. Коненко С.Я. Профілактика та боротьба з корупцією в поліції Німеччини: Із досвіду роботи поліції землі Нижня Саксонія. Київ : Знання України, 2006. С. 5.
13. Костенко Д.В. Поняття корупції, її сутнісні характеристики, основні підходи дослідження. *Державно-управлінські студії*. 2018. № 10. URL: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduua/poniattiakoruptsii-yii-sutnisni-kharaktery%20styky-osnovni-pidkhody-doslidzhennia/>
14. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ : Атіка, 2001. 304 с.
15. Мельник М.І. Хабарництво. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 265 с.
16. Методологія теорії і практики юриспруденції. історико-правові передумови виникнення корупції в правоохоронних органах України. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2021/9.pdf

17. Невмережицький Е.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Київ : КНТ, 2008. 368 с.

18. Нонік В.В., Савіцький В.В. Корупція як елемент державного управління в стародавніх цивілізаціях. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1017>

19. Нонік В.В. Дослідження сутності та трактування поняття «Корупція»: еволюційний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 99–105.

20. Плекан В. Закони Ману перекладач Георг Бюлер (Священні книги Сходу, том 25) https://shron1.chtyvo.org.ua/Davnioidiiska_kultura/Zakony_Manu.pdf

21. Поуп Дж. Боротьба з корупцією: елементи системи державної невідкупності. Рівне : ТОВ «Планета-друк», 2011 488 с.

22. Про запобігання і протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI (втратив чинність). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>

23. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>

24. Пундей Сар. Дж. Боротьба з корупцією. Критичний огляд з аналізом міжнародного досвіду. Проблеми економічного зростання: питання доброчесності: матеріали українсько-американського семінару. Львів, 1997. С. 84–87.

25. Рудой К.М. Запобігання корупції як напрямок забезпечення міжнародної безпеки. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 69–73.

26. Самодай В., Ковтун Г. Корупція: загрози та наслідки для соціуму. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-67>

27. Стеценко С.Г., Ткаченко О.В. Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії : монографія. Київ : Алеута. КНТ, 2008.

28. Терещук О.В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення: автореф. дис. ... к-та. юрид. наук: 12.00.08. Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2000. 20 с.

29. Guardian. 1 June 1956. Цит. за: Головатий С. Верховенство права: у 3 т. Київ : Фенікс, 2006. С. 140. Кн. 1.

30. Hirsch, Edward Poet's Glossary. Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. 2014.

References:

1. Andersh F., Vynnyk V., Krasnytska A. ta in. (1993). *Slovnyk yurydychnykh terminiv* [Dictionary of legal terms]. Kyiv : Yurinkom Inter, 320 p. (in Ukrainian)

2. Bezruchenko V.S. (2008). Istorychnyi shliakh vynyknennia koruptsii, riznomanitnist pohliadiv na problemu vyznachennia definitsii toho yavysheha [The historical path of corruption, the diversity of views on the problem of defining this phenomenon]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)*. – *Fight against organized crime and corruption (theory and practice)*. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2008_18_32 (accessed: 22.03.2025)

3. Vasyliieva O.I. (2019). Zarubizhnyi dosvid antykoruptsiinoi diialnosti v orhanakh publichnoi vlady [Foreign experience of anti-corruption activities in public authorities]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, vol. 13, pp. 62–65.

4. Veklych V.O. (2017). Istorychnyi dosvid shchodo protydii koruptsii za chasiv Starodavnoho Rymu i yoho znachennia za umov postradianskoho koruptsiinoho seredovyshcha [Historical experience in combating corruption in the times of Ancient Rome and its significance in the post-Soviet corruption environment]. *Aktualni problemy vitchyznianoi yurysprudentsii – Current problems of domestic jurisprudence*. Spetsvypusk, vol. 1, pp. 3–7.

5. Havrylenko O. A. (2016). Formuvannia pravovykh osnov protydii koruptsii u derzhavakh starodavnoho svitu [Formation of legal foundations for combating corruption in the states of the ancient world]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. Vol. 37(1), pp. 14–18. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37(1)_5)

6. Harashchuk V.M., Mukhataiev A.O (2010). *Aktualni problemy borotby z koruptsiieiu v Ukraini : monohrafiia* [Current problems of combating corruption in Ukraine: monograph]. Kharkiv : Pravo. 143 p.

7. Hrubinko A.V. (2019) *Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh kpain ta rymyske pravo* [History of the state and law of foreign countries and Roman law] Ternopil : Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka. 384 p.

8. Hudz I.S. (2018) Koruptsiia v Indii. Rol politsii u borotbi z koruptsiieiu (zarubizhnyi dosvid) [Corruption in India. The role of the police in the fight against corruption (foreign experience)] *zb. tez dop. uchasnykiv XIX Student. nauk-prakt. konf. inozem. movamy*, 20 kvit. 2018., m. Kharkiv, Ukraina. Available at: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_04_2018/pdf/70.pdf

9. Humeniuk H.P. Do pytannia pro rozrobku ta pryiniattia «saksonskoho zertsala» (KhIII st.. [To the question of the development and adoption of the "Saxon mirror" (13th century)]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Current problems of state and law*. Available at: <http://www.apdp.in.ua/v36/56.pdf>

10. Zakony Manu [Laws of Manu] perekladach Heorh Biuler (Sviashchenni knyhy Skhodu, tom 25) Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Davnioindiiska_kultura/Zakony_Manu.pdf

11. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii: Mizhnarodnyi dokument [United Nations Convention against Corruption: International Document] (2003). Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/iaws/show/995_c16

12. Konenko S.Ia. (2006). *Profilaktyka ta borotba z koruptsiieiu v politsii Nimechchyny: Iz dosvidu roboty politsii zemli Nyzhnia Saksoniia* [Prevention and fight against corruption in the German police: From the experience of the Lower Saxony state police]. Kyiv : Znannia Ukrainy, p. 5.

13. Kostenko D.V. (2018) Poniattia koruptsii, yii sutnisni kharakterystyky, osnovni pidkhody doslidzhennia [The concept of corruption, its essential characteristics, and basic research approaches]. *Derzhavno-upravlinski*

studii – Public Administration Studies, Vol. 10. Available at: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduua/poniattiakoruptionsii-yii-sutnisni-kharaktery%20styky-osnovni-pidkhody-doslidzhennia/>

14. Melnyk M.I. (2001) *Koruptsiia: sutnist, poniattia, zakhody protydii : monohrafiia* [Corruption: essence, concept, countermeasures: monograph]. Kyiv: Atika, 304 p.

15. Melnyk M.I. (2000) *Khabarnystvo* [Bribery]. Kyiv: Yurinkom Inter. 265 p.

16. Metodolohiia teorii i praktyky yurysprudentsii. istoryko-pravovi peredumovy vynyknennia koruptsii v pravookhoronnykh orhanakh Ukrainy [Methodology of the theory and practice of jurisprudence. Historical and legal prerequisites for the emergence of corruption in law enforcement agencies of Ukraine]. Available at: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2021/9.pdf

17. Nevmerezhytskyi E.V. (2008) *Koruptsiia v Ukraini: prychny, naslidky, mekhanizmy protydii: monohrafiia* [Corruption in Ukraine: causes, consequences, countermeasures: monograph]. Kyiv : KNT, 368 p.

18. Nonik V.V., Savitskyi V.V. (2016) Koruptsiia yak element derzhavnoho upravlinnia v starodavnikh tsyvilizatsiiakh [Corruption as an element of public administration in ancient civilizations]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, Vol. 12. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1017>

19. Nonik V.V. (2019) Doslidzhennia sutnosti ta traktuvannia poniattia «Koruptsiia»: evoliutsiynyi aspekt [Research into the essence and interpretation of the concept of "Corruption": an evolutionary aspect]. *Investytсии: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, vol. 3, pp. 99–105.

20. Plekan V. *Zakony Manu perekladach Heorh Biuler (Sviashchenni knyhy Skhodu, tom 25)* [Laws of Manu translated by Georg Bühler (Sacred Books of the East, Vol. 25)]. Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Davnioindiiska_kultura/Zakony_Man.pdf

21. Poup Dzh. (2011) *Borotba z koruptsiieiu: elementy systemy derzhavnoi nepidkupnosti* [Fighting corruption: elements of a system of state incorruptibility]. Rivne : TOV “Planeta-druk”, 488 p.

22. Pro zapobihannia i protydii koruptsii: Zakon Ukrainy [On Prevention and Counteraction to Corruption: Law of Ukraine] 11.06.2009 vol. 1506-VI (vtratyv chynnist). Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>

23. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy [On Prevention and Counteraction to Corruption: Law of Ukraine] 14.10.2014. vol. 1700-VII. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>

24. Pundei Sar. Dzh. (1997) Borotba z koruptsiieiu. Krytychnyi ohliad z analizom mizhnarodnoho dosvidu [Fighting corruption. A critical review with analysis of international experience]. *Problemy ekonomichnoho zrostantnia: pytannia dobrochesnosti: materialy ukraïnsko-amerykanskoho seminaru*. Lviv, pp. 84–87.

25. Rudoi K.M. (2015) Zapobihannia koruptsii yak napriamok zabezpechennia mizhnarodnoi bezpeky [Corruption prevention as a direction for ensuring international security]. *Pravova derzhava – Rule of law*, vol. 19, pp. 69–73.

26. Samodai V., Kovtun H. (2023). Koruptsiia: zahrozy ta naslidky dlia sotsiumu [Corruption: threats and consequences for society]. *Ekonomika suspilstvo – Economy and society*. Vol. (49). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-67>
27. Stetsenko S.H., Tkachenko O.V. (2008) *Koruptsiia v orhanakh vnutrishnikh sprav: problemy protydii : monohr.* [Corruption in the internal affairs bodies: problems of counteraction: monograph]. K. : Aleuta. KNT.
28. Tereshchuk O.V. (2000) *Administratyvna vidpovidalnist za koruptsiini pravoporushennia* [Administrative liability for corruption offenses]. Avtoref. dys. ... k-ta. yuryd. nauk: 12.00.08. Odes. nats. yuryd. akad. Odesa, 20 p.
29. Guardian. 1 June 1956. (2006) Tsyt. za: Holovatyi S. Verkhovenstvo prava: u 3 t. Kyiv: Feniks,. Kn. 1. 140 p.
30. Hirsch Edward Poet's Glossary (2014) *Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company*.